

بررسی تطبیقی مالیات بر مجموع درآمد و خمس

مجید رضایی دوانی^۱

علی اکبر خادمی^۲

فرشته حاج محمدی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۰/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۱/۲۳

چکیده

در زمان حاضر لزوم پرداخت انواع مالیات‌های حکومتی به همراه حقوق مالی دینی و ارتباط آنها با یکدیگر، از مسائلی است که نظام مالیاتی، نهادهای دینی و نیز مردم با آن مواجه اند. تبیین نسبت این دو نوع پرداخت می‌تواند دغدغه‌های متدینین، مقامات مالیاتی و قانون‌گذاران را رفع نماید. نوشته حاضر مالیات بر مجموع درآمد را با خمس از منظر فقه اسلامی مورد مقایسه قرار می‌دهد. خمس، کلیه ساختارهای مورد نیاز مالیات بر مجموع درآمد (بدون توجه به ملاحظات اجرایی) را دارا می‌باشد و می‌تواند به عنوان جایگزین مالیات بر درآمد اشخاص یا خانوار در نظر گرفته شود. تفاوت عمده آن محدود بودن معافیت‌ها و گسترده بودن هزینه‌های قابل قبول می‌باشد. اگر برقراری نظام خمس در اولویت قرار گیرد، اجرای آن نیازمند یک سیستم جامع اطلاعاتی از درآمد و هزینه افراد و خانوارها می‌باشد و دارای پیچیدگی‌هایی است که ممکن است تجربه مالیات بر مجموع درآمد تکرار گردد، ولی با تحول در سیستم اطلاعات درآمدی کشور این امر قابل تحقق است.

واژه‌های کلیدی: خمس، مالیات بر مجموع درآمد، مالیات‌های اسلامی، مالیات بر درآمد اشخاص، مالیات بر درآمد خانوار

۱- عضو هیأت علمی دانشگاه مفید rezaeedavani@gmail.com

۲- رییس گروه امور پژوهشی سازمان امور مالیاتی کشور (نویسنده مسئول) khademi_j@yahoo.com

۳- کارشناس مسئول سازمان امور مالیاتی کشور

۱- مقدمه

یکی از دغدغه های فعالان اقتصادی در همه کشورها، نحوه تعامل آنها با نظام مالیاتی است. این تعامل به دلیل وجود بعضی از حقوق مالی در اسلام، در جوامع اسلامی مهم تر جلوه می کند. بعضی از این حقوق مالی به دلیل فرا زمانی و فرا مکانی بودن، امروزه نیز بر مسلمانان واجب است که زکات و خمس از اهم آنهاست. در نظام مالیاتی دولت اسلامی، مالیاتها هم باید از جنبه شرعی توجیه داشته باشند و هم از نظر اقتصادی. از سوی دیگر لازم است همان نقشی را که مالیاتهای مذهبی در صدر اسلام در هدایت فعالیتهای اقتصادی و کسب اهداف عدالت و توسعه اقتصادی دارا بوده اند را نیز داشته باشند. در عین حال، مالیاتهای مزبور باید نیازهای دولت اسلامی را در حال حاضر نیز تأمین کنند. یکی از نکاتی که لازم است در تدوین مقررات مالیاتی مورد توجه قرار گیرد آن است که نظام مالیاتی با نظام مالیاتهای اسلامی سازگار و هماهنگ باشد. گاه مالیات حکومتی در کنار مالیات اسلامی به عنوان مکمل عمل می کند، گاه از روشهای مالیات اسلامی بهره برداری می شود و گاه نظام مالیاتی به گونه ای سامان می یابد که وقتی مالیات اسلامی آن پرداخت شود، مالیات حکومتی آن نیز پرداخت شده باشد.

بهره گیری از الگوی مالیاتهای اسلامی، ارتباط نظام مالیاتی کشور با اقتصاد اسلامی را عمیق تر خواهد ساخت و آن را به عدالت مالیاتی نزدیک خواهد کرد و در پذیرش عمومی آن نیز مؤثر است. مالیات بر مجموع درآمد از نظر مفهومی مشابهت نزدیکی با خمس دارد. سؤال اساسی این است که تفاوت ها و تشابهات مالیات بر مجموع درآمد با خمس چیست؟ کدامیک از نظام های مالیات بر مجموع درآمد انطباق بیشتری با خمس دارند؟ آیا می توان خمس را جایگزین مالیات بر مجموع درآمد نمود؟ و یا اینکه کدام یک از ویژگی های خمس را می توان در طراحی نظام مالیات بر مجموع درآمد بکار گرفت؟ نویسندگان مقاله تلاش می نمایند از طریق توصیف تجربیات بشری و بررسی متون دینی و کشف مفاد آن و مقایسه و جمع بندی از طریق تحلیل محتوا به سئوالات مذکور پاسخ دهد. پاسخ به این سوالات می تواند به تبیین مشترکات و تفاوت های مالیات بر مجموع درآمد با خمس (با تأکید بر خمس کسب)، اسلامی تر ساختن نظام مالیاتی کشور و اجرایی ساختن الگوی مالیاتهای اسلامی در کشور کمک نماید.

در بررسی سوابق پژوهش موضوع مشابهی در خصوص مقایسه مالیات بر مجموع درآمد با خمس مشاهده نشده است اما پژوهش هایی با موضوعاتی همانند مقایسه مالیات های اسلامی و متعارف،

مالیات بر مجموع درآمد، برآورد خمس در کشور و مقایسه آثار اقتصادی مالیاتهای اسلامی و متعارف صورت گرفته است که در ادامه به آنها اشاره می شود:

گیلک حکیم‌آبادی (۱۳۷۹ الف، ص ۴۳ و ۱۳۰) در رساله دکتری با عنوان امکان جایگزینی خمس با مالیات بر درآمد و آثار آن بر برخی از متغیرهای کلان اقتصادی به صورت مختصر خمس را با مالیات مجموع درآمد مقایسه کرده است. وی (۱۳۸۹) معتقد است خمس و زکات دارای نرخ تناسبی و یا تصاعدی پایین هستند از این رو نقش زیادی در توازن ثروت و کاهش نابرابری درآمد ندارند. ایشان همچنین (۱۳۷۹ ب) عنوان می کند اجرای نظام مالیات بر درآمد در اسلام می تواند کاستیهای آثار توزیعی نظام مالیات بر درآمد فعلی را تا اندازه ای مرتفع سازد و نظام خمس با کمترین اختلال در کارایی اقتصادی موجب تقویت عدالت عمودی خواهد شد. رضایی (۱۳۸۸) نیز معتقد است نرخ پایین، ثبات و عبادی بودن از بروز عدم کارایی جلوگیری می کند. اثر خمس و زکات بر سرمایه گذاری تفاوت دارد و مالیاتهای شرعی به صورت مختلف از سرمایه گذاری حمایت کرده است.

رفیعی آثانی (۱۳۹۰) ضمن تجزیه و تحلیل آثار اقتصادی خمس به عنوان یک نرخ مالیاتی در نظام اقتصادی اسلام، با شاخص‌های متعددی نشان داد که خمس یک نرخ صعودی مالیاتی است و اثر ضد انگیزی برای تولید کننده ندارد.

کیاءالحسینی (۱۳۸۸) ضمن بررسی تأثیر خمس ارباح مکاسب بر توزیع درآمد (مطالعه موردی ۱۳۸۴-۱۳۶۵) نشان می دهد درآمد برآوردی گروه‌های اول تا سوم درآمدی در هر سال کمتر از هزینه‌های برآوردی و درآمد برآوردی گروه‌های هفتم تا دهم درآمدی برای تمامی سال‌های مطالعه شده، از هزینه برآوردی آنها بیشتر بوده و لذا گروه‌های اول تا سوم از پرداخت خمس معاف بوده‌اند و پایه خمس این گروه‌های هفتم تا دهم در هر سال مثبت می باشد.

شعبانی و کاشیان (۱۳۹۰) نشان دادند که بازتوزیع زکات و خمس در جامعه اثر بسیار زیادی بر کاهش ضریب جینی در ایران دارد و باید به قانونی کردن خمس و زکات در طرح تحول اقتصادی (محور نظام مالیاتی)، توجه بسیار زیادی شود.

گیلک حکیم‌آبادی (۱۳۸۸) ضمن مقایسه وجوه شرعی (زکات و خمس) با مالیات پیشنهاد می نماید با توجه به واقعیت های امروز کشور، وجوه اسلامی می تواند به عنوان بخشی از مالیات پذیرفته شود و در نتیجه نظام مالیاتی، تلفیقی از وجوه شرعی و قانونی شود. سیدنورانی و موسوی

بررودی (۱۳۸۹) پیشنهاد می نماید افرادی که خمس و زکات خود را می پردازند به اندازه پرداخت واجبات اسلامی از پرداخت مالیات معاف شوند.

زهی و محمدخانلی (۱۳۹۰) در بررسی عوامل مؤثر در مالیات‌های اسلامی به عنوان یکی از اهرم‌های رشد و توسعه اقتصادی نشان می دهد مؤدیان و مبلغان اسلامی بر عقلایی تلقی شدن پرداخت مالیات، رعایت اصل فطرت، داوطلبانه بودن پرداخت مالیات‌ها، سهولت وصول مالیات، به صرفه بودن وصول مالیات و رعایت اصل ارجحیت منافع مردم، اتفاق نظر دارند.

عبیری (۱۳۸۹) در بررسی تطبیقی احکام خمس و زکات با قوانین مالیاتی ایران چنین بیان می دارد که هر چند قوانین مالیاتی روزآمدی و تدوین بهتری دارند اما دایره احکام خمس و زکات وسعت بیشتری از مالیات داشته و منابع بیشتری را شامل می شوند.

قائینی (۱۳۹۰) در بررسی نسبت بین واجبات مالی اسلام و مالیات‌های متعارف در اهداف و مقاصد بیان می کند حاکم مؤلف به تأمین نیازهای نیازمندان در فرض عدم کفایت مقررات مالی پرداخت به ایشان می باشد و خمس بدل از زکات به خاطر تأمین نیاز خاندان پیامبر مقرر شده که علاوه بر تأمین نیازهای فردی ایشان تأمین شوون امامت را در بر دارد.

مصباحی مقدم و همکاران (۱۳۹۰) نشان می دهند پذیرش تقسیم‌بندی انجام شده در رابطه با منابع درآمدی بیت‌المال، ثمرات و درس‌های مشخصی برای نظام مالیاتی و یارانه در کشور به همراه دارد که نمی توان از آن غافل بود.

فرقان دوست حقیقی و یاری (۱۳۸۶) عواملی چون فقدان سیستم کارآمد و ابزار لازم برای جمع آوری و مبادله اطلاعات درآمدی مؤدیان و اختصاص ندادن شماره منحصر به فرد برای هر مؤدی را باعث عدم تجمیع درآمدهای مؤدیان و لغو ماده ۱۲۹ ق.م.م عنوان کرده اند.

مقاله حاضر در چهار بخش تنظیم شده است: در بخش اول کلیات مرتبط با مالیات بر مجموع درآمد بررسی می شود. بخش دوم مقاله به بررسی ساختار مالیات بر مجموع درآمد در ایران و تجربه برخی از کشورها در اجرای مالیات بر مجموع درآمد اشخاص و خانوار می پردازد و در بخش سوم چارچوب کلی الگوی مالیاتی خمس (با تأکید بر خمس ارباح مکاسب) بررسی می شود و در بخش چهارم خمس ارباح مکاسب با مالیات بر مجموع درآمد از ابعاد مختلف مورد مقایسه قرار می گیرد و در نهایت پیشنهاداتی جهت سیاست‌گذاری مالیاتی ارائه می شود.

۲- کلیات مالیات بر مجموع درآمد (تعریف، انواع و آثار)

مالیات بر مجموع درآمد گسترده‌ترین پایه مالیاتی در هر سیستم مالیاتی است. کلیه افراد جامعه که به هر صورتی درآمدی کسب می‌کنند، می‌توانند پایه مالیات بر مجموع درآمد را تشکیل دهند. تعریف دقیق پایه مالیاتی در هر جامعه معمولاً به وسیله قانونگذار صورت می‌گیرد. گسترش کاربرد مالیات بر مجموع درآمد، نه تنها به مثابه مهم‌ترین و شاید منحصرترین پایه مالیاتی برای بهبود در توزیع درآمد، بلکه در راستای اجرای سیاست‌های یارانه‌ای و حمایتی و همچنین فراهم کردن بستر لازم برای اجرای بعضی از سیاست‌های دیگر اقتصادی، مثل پول‌شویی و کنترل فساد و قاچاق، مورد توجه نظام‌های مالیاتی پیشرفته قرار گرفت. علاوه بر این، پایه مالیات بر مجموع درآمد امکان طبقه‌بندی مالیات دهندگان را براساس درآمد و توانایی پرداخت ممکن می‌سازد (پژویان، مجله مجلس و پژوهش، ۱۳۸۳). از مهم‌ترین معایب سیستم مالیات بر مجموع درآمد آن است که اجرایی کردن آن بسیار هزینه‌بر و نیازمند یک بانک اطلاعاتی جامع در مورد منابع درآمدی مؤدیان مالیاتی است. در اقتصاد ایران به علت عدم اجرا و حذف پایه مالیات بر مجموع درآمد و وجود پایه‌های مالیاتی مجزا، علاوه بر اشکال عمده فرار مالیاتی و عدم اجرای عدالت در برقراری مالیات بر مبنای جریان واقعی ثروت، مشکل اجرای تک تک پایه‌های مالیات را در بردارد (پژویان، ۱۳۸۹). سازمان مالیاتی باید برقراری انصاف و عدالت در جامعه را از سوی خود تضمین کند. اصل فایده و توانایی پرداخت متضمن پرداخت مالیات بر اساس استفاده اشخاص از امکاناتی است که دولت ارائه می‌کند. این دو اصل دولت‌ها را به سمت سیستم‌های مالیاتی جمع درآمدی با نرخهای تصاعدی هدایت می‌کند. از جمله کشورهای جمع درآمدی می‌توان به آمریکا، لهستان، پرتغال، مجارستان، کانادا، آلمان، تونس، هندوستان، استرالیا، ترکیه، فرانسه و کره جنوبی اشاره کرد (OECD، ۲۰۰۸).

۲-۱- انواع نظام های مالیات بر درآمد

در بررسی ساختار مالیات بر درآمد اشخاص، دو نوع الگوی نظری شامل مالیات تفصیلی و مالیات بر کل درآمد وجود دارد. به عبارت دیگر، مالیات بر درآمد می‌تواند موردی یا عمومی باشد:

الف) سیستم مالیات تفصیلی^۱

در سیستم مالیات تفصیلی، انواع منابع درآمد به صورت جداگانه و تحت مقررات مربوط به هر یک مشمول مالیات قرار می‌گیرند. به این ترتیب برای درآمد حاصل از عملیات غیرصنعتی و بازرگانی، حقوق، دستمزد، اوراق بهادار و سهام (بهره و سود)، درآمد املاک و مستغلات و غیره ممیزی جداگانه‌ای صورت می‌گیرد. سیستم تفصیلی معمولاً با جمع درآمد همراه است که نسبت به مجموعه درآمد اشخاص از کلیه منابع اعمال می‌گردد. این روش در کشورهای در حال توسعه مورد استفاده قرار می‌گیرد که در آن نرخ‌های مالیاتی متفاوتی برای هر یک از منابع اعمال می‌شود (توکل، ۱۳۷۹: ۳۳۷).

ب) سیستم مالیات بر کل درآمد یا مالیات بر درآمد جهانی^۲

در سیستم مالیات بر کل درآمد یا مالیات بر درآمد جهانی، درآمد مؤدی از همه منابع در سطح شخص حقیقی (یا در سطح خانواده) مشمول مالیات قرار می‌گیرد و اکثر کشورها از این سیستم استفاده می‌کنند. در سیستم مالیات بر مجموع درآمد، تمام منابع درآمدی فرد مشخص می‌شود و پس از کسر تخفیف‌ها و درآمدهایی که مالیات آن پرداخته شده، یک نرخ واحد و یا «نرخ‌های تصاعدی» برای آن تعیین می‌شود. به عبارت دیگر تمام منابع درآمد فرد (خانوار) مانند درآمد نیروی کار، مشاغل، عایدی سرمایه و غیره در یک مدت زمان معین، تعیین و بر آن نرخ مالیاتی وضع می‌شود (توکل، ۱۳۷۹).

مالیات بر درآمد خانوار^۳ نوعی مالیات بر درآمد افراد می‌باشد، که در آن مجموع درآمد اعضای خانواده مبنای محاسبه مالیات قرار می‌گیرد و زوجین اظهار نامه مالیاتی خود را به صورت مشترک پر می‌کنند^۴ و مجموع درآمد آنها بعد از اعمال تمام انواع کسورات و تخفیفات، مبنای محاسبه مالیات قرار می‌گیرد. این سیستم در مقابل مالیات بر درآمد شخص^۵ می‌باشد که در آن درآمد هر کدام از اعضای خانواده به

-
1. Scheduling Tax System
  2. Global Income Tax
  3. Household Tax
  4. Joint Filing
  5. Individual Income Tax

صورت جداگانه مشمول مالیات می‌گردد، حتی اگر فرد در خانواده ای زندگی کند که دیگر اعضای خانواده نیز درآمد مشمول مالیات کسب می‌نمایند.

به طور سنتی، انتخاب بین مالیات بر خانوار^۱ و مالیات بر فرد^۲، مبنای کار در فرآیند پیاده سازی یا اعمال نظام مالیات بر درآمد در هر کشوری است. در انتخاب بین مالیات بر خانوار و مالیات بر فرد، کشورها اهداف متنوعی همانند کفایت درآمد، رسیدن به عدالت (عدالت افقی و عدالت عمودی) و خنثی بودن مالیات نسبت به ازدواج در ساختار مالیات بر درآمد را دنبال می‌کنند. امروزه این موضوع پذیرفته شده است که هیچ نوع مالیات بر درآمدی وجود ندارد که به‌وسیله آن بتوان به‌طور همزمان به تمام اهداف، عدالت افقی و عمودی، حذف اثرات مالیات تصاعدی و خنثی بودن بدهی مالیاتی نسبت به ازدواج نائل گردید.

در اکثر کشورهای OECD فرد به عنوان واحد مالیاتی تلقی می‌شود و پرکردن اظهارنامه مالیاتی به‌صورت مشترک در اکثر کشورها مجاز نمی‌باشد. پر کردن اظهارنامه مالیاتی به‌صورت مشترک فقط در ۶ کشور بلژیک، فرانسه، یونان، لوگزامبورگ، پرتغال و سوئیس ضروری می‌باشد. در حالی که در هفت کشور آلمان، ایسلند، ایرلند، نروژ، لهستان، ایالات متحده و اسپانیا به زوجین اجازه داده شده است تا خودشان نسبت به پر کردن اظهارنامه مالیاتی به‌صورت مشترک و یا به صورت جداگانه، حق انتخاب داشته باشند. پر کردن اظهارنامه به‌صورت مشترک، فقط زمانی که زوجین بتوانند از معافیت‌ها و تمهیداتی مانند تقسیم درآمد^۳ استفاده نمایند، می‌تواند باعث ایجاد تفاوت با اظهار نامه انفرادی باشد؛ در غیر این‌صورت هیچ تفاوتی مابین پر کردن اظهارنامه به‌صورت مشترک و انفرادی وجود ندارد. مالیات بر درآمد خانوار در بسیاری از مواقع به‌منظور حذف اثرات مالیات تصاعدی بکار گرفته می‌شود (زایر و نیکی اسکویی، ۱۳۸۸).

1. Family Tax

2. Individual Tax

۳- تقسیم درآمد ترتیبی است که در آن قانون مالیاتی به زن و شوهر اجازه می‌دهد تا معدل درآمدهای خود را مشمول مالیات قرار داده و بدین طریق بتوانند اثرات نرخ‌های تصاعدی را کاهش دهند. تقسیم کردن درآمد فقط در ۹ کشور OECD وجود دارد.

۲-۲- آثار اقتصادی مالیات بر مجموع درآمد

برخی از اقتصاددانان معتقدند از آنجایی که در نهایت پرداخت‌کننده نهایی مالیات، افراد هستند و همه جریان‌های درآمد نیز به فرد یا افراد منتهی می‌شود، مجموع درآمد می‌تواند پایه مالیاتی مناسبی باشد. طبق این نگرش، پایه مالیات بر مجموع درآمد، نه تنها تأمین‌کننده درآمد برای دولت است، بلکه ابزار مناسبی برای اجرای برنامه‌های بهبود در توزیع درآمد، شفاف‌سازی در حساب‌های مالی و عدم اثرگذاری تخریبی در تخصیص منابع است. همچنین طرفداران این سیستم معتقدند مطابق اصل توانایی پرداخت، با چنین سیستمی می‌توان بار مالیاتی را به افرادی که از امکانات و فرصت‌های بیشتری برخوردارند، تحمیل کرد (تاش، هفته نامه خبری-تحلیلی برنامه، ۱۳۹۰). اگر مالیات تصاعدی بر مجموع درآمد اعمال شود، به خوبی می‌تواند در بهبود توزیع درآمد در یک جامعه مؤثر باشد (پژویان، ۱۳۸۹).

مالیات بر مجموع درآمد اثر مستقیم خود را بر مقدار مصرف و پس‌انداز جامعه می‌گذارد ولی از آنجا که کاهش در مصرف با یک نسبت در مورد مجموع کالاها و خدمات صورت می‌گیرد این نوع مالیات آثار مختل‌کننده در سیستم قیمت‌های نسبی باقی نمی‌گذارد. به همین دلیل گفته می‌شود که مالیات بر مجموع درآمد در تخصیص منابع عدم کارایی ایجاد نخواهد کرد. اعمال نرخ تصاعدی بر مجموع درآمدهای بالاتر، با هدف کاهش نسبی درآمد آنان نسبت به قشرهای کم درآمد برقرار می‌شود و نتیجه آن کاهش مصرف و پس‌انداز خانوارهای ثروتمندتر به نسبت بیشتری از خانوارهای فقیر خواهد بود. بدیهی است که تأثیر منفی مالیات بر مجموع درآمد بر پس‌انداز به‌طور کلی پذیرفتنی است، ولی مالیات تنها عامل مؤثر بر پس‌انداز نیست، بلکه یکی از عوامل مؤثر بر پس‌انداز است. انتقاد دیگر وارد بر مالیات بر درآمد شخص این است که موجب کاهش انگیزه فعالیت شخص و سرمایه‌گذاری مولد می‌گردد (پژویان، مجله حسابدار، ۱۳۷۵).

با استفاده از نظام مالیات بر مجموع درآمد می‌توان به آمارهای مربوط به درآمد سرمایه مثل بهره، سود، عایدی سهام و همچنین به آمارهای درآمد کار مثل حقوق، دستمزد، مزایا، تأمین اجتماعی دسترسی پیدا کرد که این امر هم از لحاظ سیاست مالیاتی و هم از لحاظ ایجاد برابری در ساختار مالیاتی تأثیرگذار است. گستردگی منابع مالیاتی از دیگر مزایای قانون مالیات بر مجموع درآمد است و گستردگی پایه مالیاتی این امکان را برای سیاستگذار مالیاتی فراهم می‌کند که بتواند حجم بیشتری از مالیات را با هزینه کمتری از افراد اخذ کند (ابراهیم رضایی، ۱۳۸۸).

۳- ساختار مالیات بر مجموع درآمد در نظام مالیاتی ایران و دیگر کشورها

۳-۱- مالیات بر مجموع درآمد در ایران

اولین طراحی نظام مالیاتی ایران در سال ۱۳۴۵ به صورت سیستم مالیات تفصیلی تدوین شد و پس از انقلاب دستخوش تغییراتی شد که نتیجه آن قانون جدید مالیات‌های مستقیم در سال ۱۳۶۶ بود. اصلاحیه بعدی ق.م.م سال ۱۳۷۱ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و در سال ۱۳۸۰ لایحه «اصلاح موادی از قانون مالیات‌های مستقیم» به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. از سال ۱۳۴۵ لغایت ۱۳۸۰ قانون مالیات بر مجموع درآمد در قوانین مالیاتی وجود داشته است. اما به دلیل فقدان سیستم کارآمد و ابزار لازم برای جمع‌آوری و مبادله اطلاعات درآمدی مؤدیان و اختصاص ندادن شماره منحصر به فرد برای هر مؤدی، ضعف فرهنگ مالیاتی و ضعف اراده اجرایی سازمان امور مالیاتی (فرقان دوست حقیقی و یاری، ۱۳۸۶) در اصلاحیه سال ۱۳۸۰ حذف شد و بعد از گذشت ده سال اصلاحیه دیگری در سال جاری تقدیم مجلس شده است که در آن مالیات بر مجموع درآمد نیز پیش بینی شده است. جدول زیر منابع مالیاتی قانون مالیات‌های مستقیم و لایحه پیشنهادی را نشان می‌دهد.

جدول (۱) - منابع مالیاتی قانون مالیات‌های مستقیم و مالیات بر مجموع درآمد در لایحه

پیشنهادی

پایه مالیاتی	ماده قانونی	قانون مالیات‌های مستقیم	لایحه پیشنهادی
مالیات بر مجموع ثروت (مجموع ارزش دارایی‌های بیش از بیست میلیارد ریال)	۵ لایحه	---	مشمول مالیات
مالیات سالانه املاک	۳-۹	حذف شد	---
مالیات مستغلات مسکونی خالی	۱۰-۱۱	حذف شد	---
مالیات بر اراضی بایر	۱۲-۱۶	حذف شد	---
مالیات بر ارث	۱۷-۴۳	مشمول مالیات	مشمول مالیات
حق تمیر	۴۴-۵۱	مشمول مالیات	مشمول مالیات
دو در هزار حق تمیر سهام و سهم‌الشرکه کلیه شرکت‌های ایرانی موضوع قانون تجارت به استثنای شرکت‌های تعاونی براساس ارزش اسمی سهام یا سهم‌الشرکه	۴۸	مشمول مالیات	مشمول مالیات
مالیات بر درآمد اجاره املاک	۵۳	مشمول مالیات	مشمول مالیات
نقل و انتقال قطعی املاک	۵۹	مشمول مالیات	مشمول مالیات
انتقال حق واگذاری محل	۵۹	مشمول مالیات	مشمول مالیات
معاملات مکرر (نقل و انتقال قطعی املاک و انتقال حق واگذاری محل مازاد بر دو بار در سال)	۷ لایحه	---	مشمول مالیات
نقل و انتقال قطعی ساختمان‌های نوساز (درآمد حاصل از ساخت و فروش املاک)	۷۷	مشمول مالیات	مشمول مالیات
مالیات بر درآمد کشاورزی	۸۱	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
مالیات بر درآمد حقوق	۸۲	مشمول مالیات	مشمول مالیات
مالیات بر درآمد مشاغل	۹۳	مشمول	مشمول مالیات

پایه مالیاتی	ماده قانونی	قانون مالیات‌های مستقیم	لایحه پیشنهادی
		مالیات	
درآمدهای ناشی از فعالیت‌های مضاربه در صورتی که عامل (مضارب) یا صاحب سرمایه شخص حقیقی باشد	۹۳	مشمول مالیات	مشمول مالیات
مالیات بردرآمد اشخاص حقوقی	۱۰۵	مشمول مالیات	مشمول مالیات
سود سهام یا سهام شرکت دریاقتی	۱۰۵	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
مالیات آخرین دوره عملیات اشخاص حقوقی که منحل می‌شوند	۱۱۵	مشمول مالیات	مشمول مالیات
مالیات درآمد اتفاقی (درآمد نقدی و یا غیر نقدی که شخص حقیقی یا حقوقی به صورت بلاعوض و یا از طریق معاملات محاباتی و یا به عنوان جایزه یا هر عنوان دیگر از این قبیل تحصیل می‌نماید)	۱۱۹	مشمول مالیات	مشمول مالیات
الف: کمک‌های نقدی و غیرنقدی بلاعوض سازمان‌های خیریه یا عام‌المنفعه یا وزارتخانه‌ها یا مؤسسات دولتی و شرکت‌های دولتی یا شهرداریها یا نهادهای انقلاب اسلامی به اشخاص حقیقی غیر از مواردی که مشمول مالیات فصل حقوق است	۱۲۷	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
ب: وجوه یا کمک‌های مالی اهدایی به خسارت دیدگان جنگ، زلزله، سیل، آتش‌سوزی و یا حوادث غیر مترقبه دیگر	۱۲۷	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
ج: جوایزی که دولت برای تشویق صادرات و تولید و خرید محصولات کشاورزی پرداخت می‌نماید	۱۲۷	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
جمع درآمد ناشی از منابع مختلف	۱۲۹ و ۲۴ لایحه	حذف شد	مشمول مالیات
وجوه پرداختی بابت بیمه عمر از طرف مؤسسات بیمه	۱۳۶	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
ز: درآمد اشخاص از محل وجوه بریه ولی فقیه، خمس و زکات	۱۳۹	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
نقل و انتقال سهام و حق تقدم سهام شرکتها و همچنین اوراق	۱۴۳	مشمول	مشمول مالیات

پایه مالیاتی	ماده قانونی	قانون مالیات‌های مستقیم	لایحه پیشنهادی
بهاداری که در بورس معامله می شوند		مالیات	
سود ناشی نقل و انتقال سهام و حق تقدم سهام شرکتها	۱۴۳	مشمول مالیات	مشمول مالیات
جهیزیه منقول و مهریه اعم از منقول و غیرمنقول و جوایز علمی و بورس های تحصیلی و همچنین درآمدی که بابت حق اختراع یا حق اکتشاف عابد مخترعین و مکتشفین می گردد	۱۴۴	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
جوایز متعلق به اوراق قرضه دولتی و اسناد خزانه	۱۴۵	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
سود یا جوایز متعلق به حسابهای پس انداز و سپرده های مختلف نزد بانکهای ایرانی یا مؤسسات اعتباری غیر بانکی مجاز	۱۴۵	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
سود متعلق به سپرده های مربوط به کسور بازنشستگی و پس انداز کارمندان و کارگران نزد بانک های ایرانی در حدود مقررات استخدامی مربوطه	۱۴۵	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات
سود و جوایز متعلق به اوراق مشارکت	۱۴۵	معاف از پرداخت مالیات	معاف از پرداخت مالیات

مأخذ: قانون مالیات های مستقیم و لایحه پیشنهادی

در ماده ۲۵ لایحه پیشنهادی متن ذیل به عنوان ماده ۱۲۹ مکرر به قانون فعلی الحاق شده است:
 "ماده ۱۲۹ مکرر- هر شخص حقیقی که جمع درآمد وی از یک یا چند منبع از منابع مختلف اعم از معاف یا غیرمعاف و یا مشمول نرخ مقطوع در یک سال مالیاتی بیش از مبلغ یک میلیارد (۱/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد، نسبت به کل درآمد حاصله پس از کسر معافیت موضوع ماده ۸۴ این قانون، مشمول مالیات به نرخ مقرر در ماده ۱۳۱ این قانون خواهد بود.

تبصره ۱- فهرست اقلام هزینه ای مورد قبول موضوع این ماده به پیشنهاد سازمان امور مالیاتی کشور به تصویب وزیر امور اقتصادی و دارایی می رسد.

تبصره ۲- معافیت های مالیات بر درآمد مقرر در قوانین موضوعه، در خصوص مؤدیان مشمول حکم این ماده به عنوان مالیات بر درآمد با نرخ صفر تلقی گردیده و درآمدهای مذکور در محاسبه مالیات موضوع این ماده، به نرخ مقرر در این ماده مشمول مالیات می گردد.

تبصره ۳- مالیات‌های پرداختی که بابت هر یک از منابع مالیات بر درآمد سال مورد رسیدگی توسط مؤدیان مشمول حکم این ماده پرداخت گردیده است به عنوان علی‌الحساب مالیات پرداختی موضوع حکم این ماده تلقی خواهد شد.

تبصره ۴- مالیات‌های پرداختی که بابت هر یک از منابع مالیات بر درآمد سال مورد رسیدگی توسط مؤدیان مشمول حکم این ماده به نرخ‌های مقطوع پرداخت شده است به عنوان علی‌الحساب مالیات پرداختی موضوع حکم این ماده تلقی خواهد شد و درآمد حاصل از منابع مذکور در محاسبه جمع درآمد منظور خواهد شد. حکم این تبصره شامل درآمد نقل و انتقال املاک و حق واگذاری محل نمی‌باشد.

تبصره ۵- تعیین درآمد مشمول مالیات در خصوص منابع معاف از مالیات و یا منابع دارای نرخ مقطوع، به موجب دستورالعملی خواهد بود که به پیشنهاد سازمان امور مالیاتی کشور به تصویب وزیر امور اقتصادی و دارائی می‌رسد.

تبصره ۶- در محاسبه جمع درآمد اشخاص حقیقی، درآمد متعلق به اشخاص کمتر از ۱۸ سال سن به‌عنوان درآمد ولی ایشان تلقی می‌گردد.

تبصره ۷- اشخاص حقیقی ایرانی مقیم ایران که درآمد در خارج از کشور تحصیل کرده باشند، نیز مشمول مقررات این ماده خواهند بود.

تبصره ۸- اشخاص حقیقی موضوع این ماده مکلفند برای هر سال مالیاتی اظهارنامه مالیاتی جمع درآمد خود را طبق نمونه ای که سازمان امور مالیاتی کشور تهیه خواهد نمود، تنظیم و تا آخر تیر ماه سال بعد به اداره امور مالیاتی که توسط سازمان مذکور تعیین می‌گردد، تسلیم و مالیات متعلق را پرداخت نمایند.

تبصره ۹- مرور زمان مالیاتی در خصوص مالیات‌های موضوع این ماده ده سال از تاریخ انقضای مهلت تسلیم اظهارنامه خواهد بود.

تبصره ۱۰- عدم انجام تکلیف مقرر در این ماده از ناحیه مؤدیان، علاوه بر تعلق جرائم و مجازات‌های مقرر در این قانون، موجب محرومیت از حقوق ذیل می‌گردد:

- ۱- شرکت در مناقصه‌ها و مزایده‌ها یا انجام معامله یا انعقاد قرارداد با نصاب معاملات متوسط که مطابق تبصره (۱) ماده (۳) قانون برگزاری مناقصات مصوب ۱۳۸۳ تعیین می‌شود، با اشخاص ذیل:
- الف) اشخاص موضوع مواد (۱) تا (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶؛

- ب) واحدهای زیر نظر مقام معظم رهبری اعم از نظامی و غیرنظامی و تولید آستانه‌های مقدس؛
- ج) شوراهای اسلامی شهر و روستا و مؤسسات خصوصی حرفه‌ای عهده‌دار مأموریت عمومی.
- ۲- دریافت تسهیلات مالی و اعتباری از بانکها و مؤسسات مالی و اعتباری
- ۳- تأسیس شرکت تجاری، مؤسسه غیرتجاری و عضویت در هیأت مدیره و مدیریت و بازرسی هر نوع شرکت یا مؤسسه
- ۴- دریافت و یا استفاده از کارت بازرگانی
- ۵- اخذ موافقتنامه اصولی و یا مجوز واردات و صادرات
- ۶- عضویت در ارکان مدیریتی و نظارتی در تشکل‌های حرفه‌ای، صنفی، شوراهای نمایندگی مجلس شورای اسلامی
- ۷- عضویت در هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری، انتظامی و انتصاب به مشاغل مدیریتی به ترتیبی که سازمان امورمالیاتی کشور اعلام می‌نماید، خواهد بود.
- تبصره ۱۱- تاریخ اجرای سیستم مالیات برجمع درآمد، دو سال پس از سال تصویب این اصلاحیه خواهد بود."
- انتظار می‌رود با تصویب این لایحه در مجلس شورای اسلامی و اجرای طرح جامع مالیاتی موانع مربوط به عدم دسترسی به منابع درآمدی مؤدیان رفع گردد و زمینه مساعد جهت اجرای کامل آن فراهم گردد.

۳-۲- تجربه سایر کشورها در مالیات بر درآمد اشخاص و خانوار

در ایالات متحده قانون مالیات بر درآمد افراد برای اولین بار در سال ۱۹۱۳ به تصویب رسید که فرد پایه اصلی مالیاتی بود؛ به طوری که بدون در نظر گرفتن وضعیت تأهل وی، و براساس درآمد شخصی اش مشمول مالیات می‌گردید. اما در قانون درآمد سال ۱۹۴۸، واحد مالیاتی از فرد به خانوار تغییر کرد. در این شرایط زوجین می‌توانستند درآمدها را با یکدیگر جمع کنند و تقسیم بر دو کنند تا درآمد مشمول مالیات آنان مشخص شود. در حال حاضر بر اساس قوانین و مقررات مالیاتی ایالات متحده (۲۰۰۷)، مالیات را بر درآمد خالص^۱ افراد وضع می‌کنند. افراد متأهل می‌توانند، انتخاب کنند که اظهارنامه مالیاتی خود را به صورت جداگانه پر کنند و از کسورات فردی بهره‌مند گردند یا به صورت

1-Net Income Tax

مشترک که در این صورت از تخفیف های مربوط به زوجین متأهل استفاده می کنند. در ایالات متحده نرخ های مالیاتی بر اساس نحوه پر کردن اظهار نامه مالیاتی توسط مؤدیان طبقه بندی می شوند. اگر تفاوت بالایی در توزیع درآمد وجود داشته باشد، زوجینی که اظهارنامه مشترک پر کرده اند مالیات کمتری پرداخت خواهند کرد. لازم است فرزندان اظهارنامه مالیات بر درآمد جداگانه ای پر کنند و خودشان به صورت مجزا به پرداخت مالیات شان اقدام نمایند. (زایر و نیکی اسکویی، ۱۳۸۸).

در فرانسه مالیات بر درآمد عمدتاً بر درآمد خانوار اعمال می شود و محاسبه جداگانه فقط در موارد استثنایی صورت می گیرد. درآمد خانوار شامل درآمد زوجین و فرزندان مجرد زیر ۱۸ سال می باشد. با افراد مجردی که با یکدیگر ازدواج نکرده اند ولی با یکدیگر زندگی می کنند و یک قرارداد اشتراک منعقد کرده اند، به منظور اخذ مالیات همانند زوجین رفتار می شود. به والدینی که فرزندان آنها تحصیلات متوسطه یا دانشگاهی دارند، خانوارهایی که به منظور اداره امور خانوار مجبور به خرید خدمات می باشند و به هزینه های کودک داری برای بچه های زیر ۷ سال اعتبار مالیاتی تعلق می گیرد (زایر و نیکی اسکویی، ۱۳۸۸).

در آلمان شهروندانی که با یکدیگر زندگی می کنند، مجموع درآمدشان مشمول مالیات می باشد و درآمد فرزندان در درآمد مشمول مالیات والدین محسوب نمی گردد. یک تخفیف پایه از پایه مالیاتی هر شهروند کسر می شود. برای هر فرزند کسورات سالانه در نظر گرفته می شود (اگر زوجین اظهار نامه مشترک پر کنند مبلغ کسورات دو برابر خواهد گردید) (زایر و نیکی اسکویی، ۱۳۸۸).

اشخاص مقیم ترکیه از بابت کلیه درآمدهای کسب شده در سراسر دنیا مشمول مالیات بر درآمد هستند. سیستم مالیات بر درآمد، درآمد افراد را به هفت بخش طبقه بندی می کند: ۱- درآمد کسب و کار؛ ۲- درآمد کشاورزی؛ ۳- درآمد مشاغل استخدامی؛ ۴- درآمد مشاغل حرفه ای؛ ۵- درآمد حاصل از دارایی های غیرمنقول؛ ۶- درآمد حاصل از دارایی های منقول؛ ۷- سایر درآمدها (درآمد اتفاقی و عواید سرمایه). اثر خالص هر بخش به طور جداگانه محاسبه و سپس همه اثرات برای تشخیص نهایی و محاسبه درآمد مشمول مالیات با هم جمع می شوند. به غیر عایدی سرمایه، زیان حاصل از هر بخش را می توان با سود حاصل از بخشهای دیگر جبران نمود. زیان سرمایه صرفاً با عایدی سرمایه قابل جبران است. در راستای مالیات بر درآمد دو دسته کسورات پیش بینی شده است: ۱) کسورات مجاز در محاسبه اثر خالص یک بخش درآمدی خاص؛ ۲) کسورات مجاز از مجموع کل بخش های درآمدی. کسورات

شامل کمک‌های بلاعوض واجد شرایط به سازمانهای رسمی (دولت، شهرداری) و به انجمن‌ها و بنیادهایی که توسط شورای وزیران به رسمیت شناخته شده‌اند می‌باشد. مجموع کمک‌های مالی قابل کسر، ۵٪ از درآمد اعلام شده مؤدیان است. اما، کمکهای مالی به سازمانهای رسمی جهت ساخت و ساز، تعمیر و نگهداری مدارس، خوابگاههای دانشجویی، خانه سالمندان و مراکز توانبخشی می‌تواند بدون محدودیت کسر شود. سایر کسورات از جمع درآمد مؤدیان شامل حق بیمه برای بیمه شخصی و حق بیمه بازنشستگی است. نرخ تصاعدی مالیات بر درآمد سال ۲۰۰۷ از ۱۵ تا ۳۵ درصد می‌باشد (زمانیان، ۱۳۹۱).

هر شخصی که دارای محل اقامت باشد یا برای مدت یک سال یا بیشتر در کره جنوبی اقامت نموده باشد، نسبت به کل درآمدهایی که از منابع مختلف داخل یا خارج از کره تحصیل می‌نماید مشمول مالیات می‌باشد. شخصی که مقیم کره نباشد غیر مقیم تلقی می‌شود و فقط نسبت به درآمد تحصیل شده از منافع داخل کره مشمول مالیات می‌باشد.

درآمد تحصیل شده توسط اشخاص مقیم و غیرمقیم مشمول مالیات بر کل درآمد و مالیات تفصیلی (موردی) می‌باشد. به موجب مالیات بر مجموع درآمد، درآمد اجاره املاک، درآمد تجاری، حقوق و دستمزد، درآمد بازنشستگی، و "سایر درآمدها" جمعاً محاسبه و مشمول مالیات به نرخ تصاعدی می‌گردد. بهره و سود سهام تا سال ۱۹۹۷ مشمول مالیات بر کل درآمد بود و در حال حاضر، بهره و سود سهام مشمول مالیات تکلیفی به نرخ ۱۴٪ می‌باشد (حسنی، ۱۳۹۱).

۴- خمس

از مهمترین واجبات مالی، پرداخت یک پنجم اموال متعلق خمس است (رضایی ۱۳۸۹، ص ۱۰۷-۱۱۳). اولین بار خداوند خمس را پس از جنگ بدر واجب کرد؛ به طوری که یک پنجم غنائم جنگی قبل از تقسیم بین جنگجویان جدا می‌شد و سپس مابقی آن میان جنگجویان تقسیم می‌شد. "و اعلموا انما غنمتم من شئ فان الله خمسہ و للرسول و لذی القربی و الیتمی و المساکین و ابن السبیل." [بدانید آنچه را غنیمت بدست آوردید یک پنجم آن برای خدا و برای پیامبر و برای خویشاوندان پیامبر و ایتام و فقراء و در راه ماندگان است. سوره انفال، ۴۱]. "خمس متعلق به هفت مورد است: ۱- غنائم جنگی؛ ۲- معدن؛ ۳- غوص؛ ۴- کنز؛ ۵- زمینی که کافر ذمی از مسلمانان می‌خرد؛ ۶- مال مخلوط به حرام؛ ۷- ارباب مکاسب. فقهای عامه عموماً خمس را متعلق به غنائم جنگی و کنز دوره جاهلی می‌دانند و

فقط ابوحنیفه معدن را نیز متعلق خمس می‌داند (رضایی، ۱۳۸۹: ۱۱۴).

امروزه خمس معدن و ارباح مکاسب از مهمترین موارد خمس هستند. به علت استفاده دائمی از معدن و ارباح مکاسب که جنبه عمومی دارد و حجم هر دو زیاد است از مهمترین عامل مؤثر بر حجم خمس هستند.

هر نوع معدن اعم از طلا، نقره، نفت، سرب و آهن، چنانچه به حد نصاب بیست دینار شرعی (۱۵ مثقال صیرفی) برسد خمس آن واجب است. در معدن، هزینه کسب کسر می‌شود. خمس معدن؛ مشابه مالیات بردرآمد است.

۴-۱- مصرف خمس

بر طبق آیه قرآن شش مصرف برای خمس در نظر گرفته شده است که عبارتند از: خدا، پیامبر، ذی‌القربی، یتامی، مساکین و ابن‌سبیل. برطبق روایات، سهم خدا به پیامبر می‌رسد و پس از پیامبر سهم خدا و پیامبر به امام می‌رسد و مراد از ذی‌القربی ائمه معصومین هستند و سهم یتامی و مساکین و ابن‌سبیل مخصوص بنی‌هاشم است. زیرا خمس در عوض زکات است که به بنی‌هاشم نمی‌رسد. در میان فقهاء برخی قائل بر مصرف خمس به دو قسم کلی هستند: سهم امام که به مصرف امور خیر که مورد رضایت ائمه است می‌رسد و سهم سادات که به نیازمندان بنی‌هاشم اختصاص می‌یابد. در مقابل این رأی گروهی معتقدند تمام خمس به امام می‌رسد و امام برحسب صلاح‌دید، آن را مصرف می‌کند، البته از مهمترین مصارف آن تأمین هزینه زندگی فقرای بنی‌هاشم است. بنابراین خمس در ملک امام است و فقرای بنی‌هاشم مصرف خمس هستند نه مالک نیمی از آن. پذیرش هر کدام از دو قول مذکور برای دولت بسیار مهم و اساسی است. زیرا در عصر غیبت سهم امام در اختیار فقهای جامع‌الشرایط قرار می‌گیرد و در صورت وجود دولت اسلامی و وجود حاکم شرعی، حاکم می‌تواند از کل خمس یا سهم امام در مورد امور عمومی استفاده کند (رضایی، ۱۳۸۹: ۱۱۱).

۴-۲- ویژگی‌های مهم خمس

۱- پایه خمس متنوع است و هر نوع درآمد، ثروت، پس‌انداز، انتقال دارایی همگی مشمول خمس هستند (رضایی، ۱۳۸۹: ۱۱۲).

۲- نرخ خمس گرچه ۲۰٪ است ولی در ربح کسب پس از معافیت هزینه سالیانه اگر مالیات خمس را به نسبت درآمد سالیانه حساب کنیم از ۲۰٪ بسیار کمتر است زیرا اگر مقدار پس‌انداز را به‌طور متوسط

۳۰٪ بدائیم خمس ۳۰٪ پس انداز نسبت به درآمد کل ۶٪ است. نرخ ۲۰٪ نیز در قیاس با نرخهای مالیاتی بالا نیست. علاوه بر اینکه خمس معدن و غوص در واقع اجاره استفاده از معدن و دریا است و ۲۰٪ غنائم جنگی یا کنز نسبت به آنچه بدست آمده مبلغ زیادی نیست.

۳- خمس، پشتوانه عظیمی برای تدارک هزینه‌های عمومی است. زیرا مقدار آن زیاد است و امکان دارد که کاملاً در اختیار حاکم قرار گیرد.

۴- خمس نرخ ثابت تناسبی است. از این رو به کارایی ضرر وارد نمی‌کند و از نظر اجرایی سهولت بیشتری دارد.

۵- خمس بر افراد حقیقی چه بالغ و چه صغیر واجب است ولی به نظر بسیاری، به درآمد اشخاص حقوقی خمس تعلق نمی‌گیرد زیرا افراد حقوقی مکلف نیستند. البته این امر منوط به تعریف دقیق شخص حقوقی است. در هر صورت از نظر فقهی این مسأله به نتیجه قابل اعتمادی نرسیده است.

۶- در خمس، درآمد هر فرد به صورت مستقل محاسبه می‌شود. اگر کیفیت کار افراد به گونه‌ای است که به صورت شراکت و مشترک درآمد کسب کنند و هزینه مجموع افراد از کل محاسبه شود و مشابه درآمد یک فرد باشد خمس، از کل حساب می‌شود.

۷- امروزه مهمترین مورد خمس، سود کسب و کار انواع درآمد حاصل از صنعت، کشاورزی و خدمات است. درآمد ناشی از حقوق و دستمزد، مستغلات، مشاغل آزاد، انتقال دارایی و هر نوع شغل مشمول خمس است.

هیچ درآمدی معاف از خمس نیست. در ارباح مکاسب علاوه بر هزینه کسب، هزینه زندگی نیز کسر می‌شود. مراد از هزینه، مواردی است که برای گذران زندگی لازم است. مصارف خود و خانواده و افراد تحت تکفل شامل خوراک، پوشاک، مسکن، مرکب، زیارت و مانند آن معاف از پرداخت خمس است. از این رو خمس ارباح مکاسب مشابه مالیات بر پس انداز سالیانه است. به منافع سالیانه حاصل از کسب و کار فرد پس از کسر هزینه‌های مصرف شده طی آن سال خمس تعلق می‌گیرد. هزینه تأمین ابزار کار و سرمایه جزء هزینه حساب نمی‌شود، مگر آنکه در صورت پرداخت خمس نتوان با مابقی، کار مناسب و در حد نیاز داشت. برخی از فقهاء درآمد سالیانه را اعم از درآمد حاصل از کار و سرمایه و منافع و فوایدی مانند هبه و جایزه که بدون کسب بدست آید می‌دانند (امام خمینی، تحریر الوسیله، ج ۱: ص ۳۵۶-۳۶۲).

۵- مقایسه خمس ارباح مکاسب با مالیات بر مجموع درآمد

۵-۱- شباهت در تجميع درآمدها

از آنجایی که در خمس به منظور کسر هزینه های زندگی تجميع همه درآمدهای فرد لازم است، از این حیث مشابهت زیادی با مالیات بر کل درآمد دارد. البته برای کسی که درآمدهای گوناگونی دارد اگر حساب سود و زیان هر شغل کاملاً جدا باشد، باید درآمد و هزینه هر یک را جداگانه حساب و خمس هر یک را جداگانه محاسبه کند ولی برای محاسبه هزینه زندگی می توان آن را از مجموع درآمد برداشت کرد. ولی اگر مجموع درآمدها با هم حساب شود می توان به صورت جمع درآمد محاسبه کرد و هزینه را از کل کم کرد. در هر صورت تفاوت در محاسبه زیان سرمایه یک شغل از سود شغل دیگر است نه در برداشت هزینه زندگی از کل درآمد. در اکثر موارد افرادی که مشاغل گوناگون دارند همه را به صورت یکجا محاسبه می کنند. بنا بر این خمس از لحاظ ساختاری با مالیات بر کل درآمد نسبت به مالیات تفصیلی مشابهت بیشتری دارد.

۵-۲- کسر هزینه ها

در مالیات بر کل درآمد، همانند خمس، کسورات مالیاتی از مجموع درآمد کسر می گردد و در مالیات تفصیلی، کسورات مالیاتی از یک منبع مالیاتی (با انتخاب مؤدی) کسر می گردد.

۵-۳- نرخ مالیاتی

نرخ های مالیاتی در مالیات تفصیلی برای هر منبع به طور جداگانه اعمال می شود و در نظام مالیات بر کل درآمد یک نرخ مالیاتی کلی (عموماً تصاعدي) اعمال می گردد. اگرچه ممکن است برخی از منابع دارای نرخ جداگانه ای باشند. البته خمس نرخ ثابت دارد و مالیات بر مجموع درآمد نیز می تواند نرخ ثابت داشته باشد.

۵-۴- روش محاسبه مالیات و خمس

همانطور که قبلاً اشاره شد در سیستم مالیات تفصیلی انواع منابع درآمدی جدا جدا و تحت مقررات جداگانه مشمول مالیات می شوند و در مالیات بر مجموع درآمد تمامی درآمدهای مشمول مالیات یک-جا مبنای محاسبه مالیات قرار می گیرند. مطابق مفاد لایحه پیشنهادی، اشخاصی که جمع درآمد آنها از یک یا چند منبع از منابع مختلف اعم از معاف یا غیر معاف و یا مشمول نرخ مقطوع در یک سال مالیاتی بیش از مبلغ یک میلیارد (۱/۰۰۰/۰۰۰/۰۰۰) ریال باشد نسبت به کل درآمد حاصله پس از

کسر معافیت موضوع ماده ۸۴ این قانون، مشمول مالیات به نرخ مقرر در ماده ۱۳۱ این قانون خواهند بود.

جدول (۳) - نحوه محاسبه مالیات بر مجموع درآمد و خمس

مالیات بر مجموع درآمد	خمس
از منابع درآمدی مشمول مالیات کسر می‌شود:	از منابع درآمدی مشمول خمس کسر می‌شود:
۱- هزینه های شغلی	۱- هزینه های شغلی
۲- سایر هزینه ها، کسورات و معافیت های قانونی	۲- سایر هزینه ها در حدود عرف و شأن مودی
درآمد مشمول مالیات	درآمد مشمول خمس
اعمال نرخ مالیات	اعمال نرخ ۲۰ درصد
مالیات	خمس

۵-۵- خمس و مالیات بر درآمد اشخاص

خمس به مالیات بر درآمد اشخاص شباهت بیشتری دارد تا به مالیات بر درآمد خانوار. زیرا درآمد هر نفر به صورت مستقل مشمول خمس است. البته افراد خانواده به علت امکان تأخیر ادای خمس تا آخر سال مالی می توانند هزینه های زندگی را تقبل کنند و از این جهت مشابه مالیات بر مجموع درآمد خانوار می گردد؛ و یا آنکه درآمدهای خود را یکجا محاسبه کنند. در هر صورت امکان تطبیق با هر دو را دارد.

۵-۶- قابلیت اجرایی

مالیات بر کل درآمد و خمس، نیازمند آگاهی کامل از منابع درآمدی و هزینه های افراد می باشد ولی مالیات تفصیلی به دلیل عدم دسترسی به اطلاعات درآمدی افراد طراحی می گردد و از این جهت ساده تر است.

۵-۷- هدف از وضع مالیات و خمس

هدف خمس کسب درآمد برای امور ضروری عمومی و تأمین فقرا و نیازمندان و رفع فقر است و مالیات های متعارف دارای اهداف متفاوتی از جمله رفع فقر (توزیع درآمد) می باشند.

۵-۸- هزینه های قابل کسر

در مالیات بر مجموع درآمد علاوه بر هزینه های شغلی، برخی از هزینه های زندگی از درآمد پایه کسر می گردد (همانند هزینه های پزشکی و درمانی موضوع ماده ۱۳۷) و در صورتی که دامنه این کسورات گسترش یابد مالیات بر مجموع درآمد به خمس نزدیک خواهد شد و در صورتی که دامنه

هزینه های قابل کسر (مؤونه) از منفعت سالانه محدود گردد خمس به مالیات بر مجموع درآمد نزدیک خواهد شد. در قوانین مالیاتی، هزینه هایی که به منظور کسب درآمد انجام شده است و قابل قبول باشند، محدود به مواردی است که در قوانین احصاء شده است و از این لحاظ دامنه هزینه های قابل قبول برای خمس وسیع تر می باشد.

جدول (۴) - برخی از هزینه های قابل کسر از درآمد مشمول مالیات در قانون مالیات های مستقیم

ماده قانونی	هزینه ها
۱۳۷	هزینه های درمانی پرداختی هر مؤدی بابت معالجه خود و یا همسر و اولاد و پدر و مادر و برادر و خواهر تحت تکفل در یک سال مالیاتی
۱۳۷	حق بیمه پرداختی هر شخص حقیقی به مؤسسات بیمه ایرانی بابت بیمه عمر و بیمه های درمانی
۱۳۷	در مورد معلولان و بیماران خاص و صعب العلاج علاوه بر هزینه های مذکور، هزینه مراقبت و توانبخشی آنان از درآمد مشمول مالیات معلول یا بیمار شخصی که تکفل او را عهده دار است نیز قابل کسر می باشد.
۱۶۵	در مواردی که برائر حوادث و سوانح از قبیل زلزله، سیل، آتش سوزی، بروز آفات و خشکسالی و طوفان و اتفاقات غیر مترقبه دیگر به یک منطقه کشور یا به مؤدی یا مؤدیان خاص خساراتی وارد گردد و خسارت وارده از طریق وزارتخانه ها یا مؤسسات دولتی یا شهرداریها یا سازمانهای بیمه و یا مؤسسات عام المنفعه جبران نگردد وزارت امور اقتصادی و دارائی می تواند معادل خسارت وارده از درآمد مشمول مالیات در آن سال و سنوات بعد کسر و نسبت به آن دسته از مؤدیان که بیش از ۵۰٪ اموال آنان در اثر حوادث مذکور از بین رفته است و قادر به پرداخت بدهی های مالیاتی خود نمی باشند با تصویب هیئت وزیران تمام یا قسمتی از بدهی مالیاتی آنها را بخشوده با تقسیط طولانی نماید. آیین نامه اجرایی این ماده توسط وزارت امور اقتصادی و دارائی تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید .
۱۷۲	۱۰۰ درصدوجهی که به حساب های تعیین شده از طرف دولت به منظور بازسازی یا کمک و نظایر آن به صورت بلاعوض پرداخت می شود و همچنین وجوه پرداختی یا تخصیصی و یا کمک های غیر نقدی بلاعوض اشخاص اعم از حقیقی یا حقوقی جهت تعمیر، تجهیز و احداث و یا تکمیل مدارس، دانشگاهها و مراکز آموزش عالی و مراکز بهداشتی و درمانی و یا اردوگاههای تربیتی و آسایشگاهها و مراکز بهزیستی و کتابخانه و مراکز فرهنگی و هنری (دولتی).

ماخذ: قانون مالیات های مستقیم

از نظر فقها نیز خرجهایی را که انسان برای بدست آوردن فایده می کند، از فایده کسر می شود و خمس ندارد و مخارجی که برای دستیابی به سود صرف می شود، مانند کرایه حمل و نقل، دلالی و امثال آن و حتی استهلاک ماشین آلات و ابزار کاری که جزو سرمایه است و با پول خمس داده خریداری شده، تمام آنها از درآمد سال برداشته می شود و خمس بقیه پرداخت می گردد.

اما در خمس علاوه بر هزینه های مربوط به تحصیل درآمد، «مؤونه» و هزینه های متعارف و در حد شان نیز قابل کسر است که شامل موارد ذیل است:

- هزینه های زندگی شخص؛ مانند: خوراک و پوشاک، خانه مسکونی، وسایل زندگی، وسایل نقلیه، وسایل تحصیلی، رایانه، هزینه ازدواج و تهیه جهیزیه و ...؛
- پرداخت هدایا و بخشش ها؛ مانند: خیرات، صدقات، جوایز و ...؛
- مخارج سفر حج (واجب و مستحب)، سفر زیارت، گردش و تفریح؛
- حقوقی که بر عهده شخص است؛ مانند: دیه، غرامت و کفاره.

برخی از اقلام قابل کسر در خمس همانند پرداخت بدهی و قرض اساساً در مقررات مالیاتی به عنوان هزینه قلمداد نمی شوند.

۵-۹- معافیت ها و مشوق ها

در مقایسه منابع خمس و منابع مالیاتی مشخص شده در قانون مالیات های مستقیم، باید گفت که تمامی منابع قانون مالیات های مستقیم از جمله منابع معاف همانند کشاورزی و سود سهام دریافتی مشمول خمس می باشند. آنچه مشمول خمس نیست ارث و مهریه و عوض خلع است و در تعلق خمس به هدایا و جوایز و فوایدی که از طریق شغل بدست نمی آید و یا درآمد اشخاص حقوقی مورد اختلاف است. تفصیل موارد در جدول ۵ آمده است.

جدول (۵) - مقایسه منابع مالیات بر مجموع درآمد لایحه پیشنهادی و خمس ارباح مکاسب

پایه مالیاتی	ماده قانونی	مشمول مالیات بر مجموع درآمد	مشمول خمس
درآمد اجاره املاک	۵۳	بله	بله
نقل و انتقال قطعی ساختمان های نوساز(درآمد حاصل از ساخت و فروش املاک)	۷۷	بله	بله
درآمد حقوق	۸۲	بله	بله
درآمد مشاغل	۹۳	بله	بله
درآمدهای ناشی از فعالیت های مضاربه در صورتی که عامل (مضارب) یا صاحب سرمایه شخص حقیقی باشد	۹۳	بله	بله
درآمد اشخاص حقوقی	۱۰۵	خیر	نظر قطعی وجود ندارد
مالیات آخرین دوره عملیات اشخاص حقوقی که منحل می شوند	۱۱۵	خیر	نظر قطعی وجود ندارد
درآمد اتفاقی(درآمد نقدی و یا غیرنقدی که شخص حقیقی یا حقوقی به صورت بلاعوض و یا از طریق معاملات محاباتی و یا به عنوان جایزه یا هر عنوان دیگر از این قبیل تحصیل می نماید)	۱۱۹	بله	اختلاف نظر است
سود ناشی از نقل و انتقال سهام و حق تقدم سهام شرکتها	۱۴۳	بله	بله
جمع درآمد ناشی از منابع مختلف	۱۲۹	بله	بله
درآمد کشاورزی	۸۱	بله	بله
سود سهام یا سهام شرکتی دریافتی	۱۰۵	بله	بله
الف : کمک های نقدی و غیرنقدی بلاعوض سازمان های خیریه یا عام المنفعه یا وزارتخانه ها یا مؤسسات دولتی و شرکت های دولتی یا شهرداریها یا نهادهای انقلاب اسلامی به اشخاص حقیقی غیر از مواردی که مشمول مالیات فصل حقوق است.	۱۲۷	بله	اگر زاید از سال نباشد معاف است وگرنه اختلاف نظر است

پایه مالیاتی	ماده قانونی	مشمول مالیات بر مجموع درآمد	مشمول خمس
ب: وجوه یا کمک های مالی اهدایی به خسارت دیدگان جنگ، زلزله، سیل، آتش سوزی و یا حوادث غیرمترقبه دیگر	۱۲۷	بله	اگر زاید از سال نباشد معاف است و گر نه اختلاف نظر است
ج: جوایزی که دولت برای تشویق صادرات و تولید و خرید محصولات کشاورزی پرداخت می نماید	۱۲۷	بله	بله
ز: درآمد اشخاص از محل وجوه بریه ولی فقیه، خمس و زکات	۱۳۹	بله	معاف است اگر در ازای کار نباشد
وجوه پرداختی بابت بیمه عمر از طرف مؤسسات بیمه	۱۳۶	بله	بله
جهیزیه منقول و مهریه اعم از منقول و غیرمنقول	۱۴۴	بله	معاف
جوایز علمی و بورس های تحصیلی و همچنین درآمدی که بابت حق اختراع یا حق اکتشاف عابد مخترعان و مکتشفان می گردد	۱۴۴	بله	در مورد جوایز اختلاف است ولی درآمد حاصل از حق معنوی خمس دارد
جوایز متعلق به اوراق قرضه دولتی و اسناد خزانه	۱۴۵	بله	در مورد جوایز اختلاف است البته اوراق قرضه حرام است و درآمد و سود آن به ملکیت در نمی آید
سود یا جوایز متعلق به حسابهای پس انداز و سپرده های مختلف نزد بانکهای ایرانی یا مؤسسات اعتباری غیر بانکی مجاز	۱۴۵	بله	در مورد جوایز اختلاف است
سود متعلق به سپرده های مربوط به کسور بازنشستگی و پس انداز کارمندان و کارگران نزد بانک های ایرانی در حدود مقررات استخدامی مربوطه	۱۴۵	بله	بله
سود و جوایز متعلق به اوراق مشارکت	۱۴۵	بله	بله

۵-۱۰- اشخاص مشمول

در ماده یک قانون مالیات های مستقیم اشخاص زیر مشمول پرداخت مالیات می باشند:

- ۱- کلیه مالکین اعم از اشخاص حقیقی یا حقوقی نسبت به اموال یا املاک خود واقع در ایران.
- ۲- هر شخص حقیقی ایرانی مقیم ایران نسبت به کلیه درآمدهایی که در ایران یا خارج از ایران تحصیل می نماید.
- ۳- هر شخص حقیقی ایرانی مقیم خارج از ایران نسبت به کلیه درآمدهایی که از ایران تحصیل می کند.
- ۴- هر شخص حقوقی ایرانی نسبت به کلیه درآمدهایی که در ایران یا خارج از ایران تحصیل می نماید.
- ۵- هر شخص غیر ایرانی (اعم از حقیقی یا حقوقی) نسبت به درآمدهایی که در ایران تحصیل می کند.

در مورد خمس، افراد حقیقی و مسلمان خمس را پرداخت می کنند ولی در هر کشوری که خمس به صورت قانون دولتی درآمد بالطبع اختصاص به افراد تبعه همان کشور دارد. در مورد افراد حقوقی اختلاف نظر وجود دارد. گرچه وضع مالیات به میزان خمس اشکال ندارد. افراد غیر مسلمان- ایرانی یا غیر ایرانی- و یا افراد مسلمانی که معتقد به خمس ارباح مکاسب نیستند نیز می توان به میزان خمس از آنان مالیات گرفت. اموال افراد صغیر مشمول خمس است و از این جهت فرقی نمی کند.

۵-۱۱- سال مالی

در قانون شرع، پرداخت خمس زمانی واجب و غیر قابل تأخیر است که سال خمسی بگذرد، فرد می تواند سال شمسی را ملاک قرار دهد. با توجه به اینکه برای سهولت اجرا یکسان بودن شروع سال لازم است با اجازه حاکم شرع و در صورت عدم زیان سال همه افراد می تواند یکسان شود. در قوانین مالیاتی نیز سال مالیاتی مطابق ماده ۱۵۵ ق.م.م « عبارت است از یک سال شمسی که از اول فروردین ماه هر سال شروع و به آخر اسفند ماه همان سال ختم می شود».

۵-۱۲- مواعد پرداخت

در مقررات مالیاتی، موعد پرداخت مالیات در خصوص عموم منابع، چهار ماه شمسی پس از سال مالی می باشد. اما مؤدیان مالیاتی می توانند از طریق تهیه قبوض پیش پرداخت مالیاتی^۱ (سازمان امور مالیاتی کشور تاکنون چنین قبوضی را برای استفاده مؤدیان تهیه و عرضه نکرده است) و پرداخت علی الحساب (مواد ۱۶۳ و ۱۹۰ ق.م.م) جهت پرداخت پیش از موعد مالیات خود اقدام نمایند، اما در خصوص خمس چنین امری وجود ندارد و بلافاصله بعد از گذشت سال و یا معلوم شدن منفعت، باید پرداخت شود.

۵-۱۳- جبران زیان از محل سایر منابع

فقههای متأخر در خصوص کسب درآمد از چند منبع مختلف عموماً معتقدند که چنانچه در هر منبع، دخل و خرج و حساب صندوق جداگانه باشد می باید منافع همان رشته و منبع جداگانه محاسبه و خمس آن پرداخت شود اما اگر حساب صندوق و دخل و خرج یکی باشد می باید همه منافع را یکجا محاسبه و پس از کسر مؤونه خمس آن را پرداخت نماید. در لایحه پیشنهادی، در محاسبه مالیات بر مجموع درآمد زیان یک منبع از سود منابع دیگر قابل کسر می باشد.

۵-۱۴- انتقال زیان به سال بعد

در مقررات مالیاتی زیان عموماً با شرایطی به درآمد های سال های بعد قابل انتقال می باشد ولی در خمس چنین نیست. اگر در یک سال منفعتی نبرد، نمی تواند مخارج آن سال را از منفعتی که در سال بعد می برد کسر نماید.

۵-۱۵- تقسیط بدهی مالیاتی

در مقررات مالیاتی (ماده ۱۶۷ ق.م.م) برای مؤدیانی که قادر به پرداخت بدهی مالیاتی خود اعم از اصل و جریمه بطور یکجا نیستند امکان تقسیط بدهی مالیاتی پیش بینی شده است. اما در خمس افراد بعد از کسر مؤونه مشمول خمس می گردند لذا می توان فرض کرد که از توانایی پرداخت خمس برخوردار هستند. از طرفی دیگر مطابق نظر فقها کسی تا خمس مالش را ندهد نمی تواند در آن مال تصرف کند

۱- ماده ۱۶۶: سازمان امور مالیاتی کشور می تواند قبوض پیش پرداخت مالیاتی تهیه و برای استفاده مؤدیان عرضه نماید. قبوض مذکور با نام و غیرقابل انتقال بوده و در موقع واریز مالیات مؤدی مبلغ پیش پرداخت به اضافه دو درصد آن به ازای هر سه ماه زود پرداخت از بدهی مالیاتی مربوط کسر خواهد شد.

اگر چه قصد دادن خمس را داشته باشد و اگر که خمس بدهکار است نمی‌تواند آن را به ذمه بگیرد یعنی خود را بدهکار اهل خمس بداند و در تمام مال تصرف کند و چنانچه تصرف کند و آن مال تلف شد، باید خمس آن را بدهد و لی این امکان دارد با اجازه حاکم شرع پرداخت خمس را به تأخیر بیندازد.

۵-۱۶- مرور زمان مالیاتی

مطابق ماده ۱۵۷ ق.م.م. مرور زمان مالیاتی پیش بینی شده است و پس از گذشتن مهلت قانونی جهت رسیدگی، مالیات متعلق قابل مطالبه نخواهد بود و در تبصره ۹ ماده ۲۵ لایحه پیشنهادی، مرور زمان مالیاتی در خصوص مالیات بر مجموع درآمد ده سال از تاریخ انقضای مهلت تسلیم اظهارنامه است. خمس افراد حتی پس از مرگ نیز باید قبل از تقسیم ارث پرداخت گردد.

۵-۱۷- ضمانت های اجرایی

در حال حاضر ضمانت اجرایی پرداخت خمس، ایمان افراد به اسلام است. البته فرد باید آن را به قیمت روز بپردازد مگر آن که با اجازه یا دستگردان آن را به بدهی ثابت تبدیل نموده باشد. ولی در قوانین مالیاتی ضمانت های مختلفی جهت انجام تکالیف مؤدیان پیش بینی شده است که عبارتند از: جریمه تأخیر در پرداخت مالیات (ماده ۱۹۰ ق.م.م.)، جریمه عدم تسلیم اظهار نامه (ماده ۱۹۲ ق.م.م.)، جریمه عدم تسلیم ترازنامه و حساب سود و زیان یا عدم ارائه دفاتر (ماده ۱۹۳ ق.م.م.)، جلوگیری از خروج بدهکاران مالیاتی از کشور (ماده ۲۰۲)، وصول مالیات از طریق عملیات اجرایی (ماده ۲۱۱ ق.م.م.)، علاوه بر آن مشوق هایی نیز جهت انجام تکالیف قانونی (ماده ۱۹۰ و ماده ۱۸۹ ق.م.م.) برای مؤدیان در نظر گرفته شده است. در تبصره ۱۰ ماده ۲۵ لایحه پیشنهادی، علاوه بر تعلق جرائم و مجازات های مقرر در این قانون، عدم انجام تکلیف مربوط به مالیات بر مجموع درآمد، موجب محرومیت از حقوق اجتماعی نیز می‌گردد.

اما در مورد خمس مسأله فرق می‌کند زیرا ابتدا باید مطمئن شد فرد، بدهکار خمس است. به علاوه خمس به صورت دین در می‌آید و جریمه مطرح نیست، مگر بحث شرط التزام را بپذیریم و یا تأخیر به علت تورم زیاد باعث زیان شدید شود.

۵-۱۸- شیوه های پرداخت

پرداخت مالیات اساساً به صورت نقدی می‌باشد و در صورت عدم همکاری مؤدی، وصول مالیات از طریق توقیف اموال منقول یا غیرمنقول و فروش آنها صورت می‌گیرد. در خمس بستگی به جنس پس

انداز دارد اگر کالا مازاد بود خمس همان، بدهی فرد است و البته می تواند آن را تبدیل به پول نقد کند.

۵-۱۹- تکالیف مؤدیان

در مقررات مالیاتی جهت تشخیص صحیح مالیات، تکالیف متعددی مقرر شده است که از جمله می توان به نگهداری دفاتر، اسناد و مدارک حساب، استفاده از وسایل، روشها، صورت حسابها و فرم هائی که سازمان امور مالیاتی کشور جهت نگاهداری حساب برای هر گروه از آنان ضروری تشخیص دهد، کسر مالیات های تکلیفی، ارائه دفاتر و همچنین اصل یا رونوشت اسناد مربوط و هر گونه اطلاعات مربوط به درآمد یا مشخصات سایر مؤدیان و تسلیم اظهارنامه اشاره نمود. در خمس اساس کار بر اعتماد افراد و خود اظهاری است.

۵-۲۰- استرداد

اداره امور مالیاتی موظف است در هر مورد که به علت اشتباه در محاسبه، مالیات اضافی دریافت شده است و همچنین در مواردی که مالیاتی طبق مقررات این قانون قابل استرداد می باشد، وجه قابل استرداد را از محل وصولی جاری ظرف یک ماه به مؤدی پرداخت کند (ماده ۲۴۲ ق.م.م). این امر در مورد خمس هم کاملاً صدق می کند.

۵-۲۱- مسئولیت تضامنی در پرداخت مالیات

در مواردی که اشخاص متعدد مسئول پرداخت مالیات شناخته می شوند، ادارات امور مالیاتی حق دارند برای وصول مالیات به همه آنها مجتمعاً یا به هریک به طور جداگانه مراجعه کنند (ماده ۱۶۲ ق.م.م.) و کسانی که مطابق مقررات این قانون مکلف به پرداخت مالیات دیگران می باشند و همچنین هر کس که پرداخت مالیات دیگری را تعهد یا ضمانت کرده باشد و کسانی که در اثر خودداری از انجام تکالیف مقرر در این قانون مشمول جریمه ای شناخته شده اند در حکم مؤدی محسوب و از نظر وصول بدهی طبق مقررات قانونی اجرای وصول مالیاتها با آنان رفتار خواهد شد (ماده ۱۸۲ ق.م.م). قبلاً ذکر شد که خمس به درآمد شخص به صورت جداگانه تعلق می گیرد.

۵-۲۲- مرجع رسیدگی به اختلافات مالیاتی

مرجع رسیدگی به هر گونه اختلافاتی که در تشخیص مالیاتها بین اداره امور مالیاتی و مؤدی ایجاد شود هیئت حل اختلاف مالیاتی می باشد مگر مواردی که به موجب مقررات سایر مواد این قانون مرجع

رسیدگی دیگری تعیین شده باشد (ماده ۱۷۰ ق.م.م.). با توجه به اختیاری بودن پرداخت خمس این امر منتفی است.

۵-۲۳- حق تقدم سازمان در وصول مالیات

سازمان امور مالیاتی کشور برای وصول مالیات و جرائم متعلق از مؤدیان و مسئولان پرداخت مالیات نسبت به سایر طلبکاران به استثنای صاحبان حقوق نسبت به مال مورد وثیقه و مطالبات کارگران و کارمندان ناشی از خدمت حق تقدم خواهد داشت (ماده ۱۶۰ ق.م.م.). خمس واجب مالی است و پس از کسر هزینه کفن و دفن و قبل از ارث باید پرداخت شود و مانند سایر بدهی ها است و مقدم بر دیگر بدهی ها به مردم و یا دولت نیست.

۶- نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات

خمس، کلیه ساختارهای مورد نیاز مالیات بر کل درآمد (بدون توجه به ملاحظات اجرایی) را دارا می باشد و می تواند جایگزین مالیات بر درآمد اشخاص / خانوار باشد. تفاوت عمده آن محدود بودن معافیت ها و گسترده بودن هزینه های قابل قبول می باشد. گسترده بودن پایه خمس (هر نوع منفعت کسب) و محدود بودن معافیت ها می تواند نگرانی عدم تکافوی خمس جهت تأمین درآمدهای دولت را مرتفع نماید، اگرچه این موضوع نیاز به بررسی دارد.

به منظور عملیاتی نمودن هزینه های قابل قبول، می توان برای هر یک از دهک های درآمدی سقفی از هزینه های قابل قبول را تعیین نمود. راهکار دیگر قبول هزینه ها تا سقف خط فقر می باشد. مالیات بر مجموع درآمد عموماً به لحاظ ملاحظات مربوط به توزیع درآمد با نرخ های تصاعدی همراه است و آثار اعمال نرخ ۲۰ درصد باید از جهت کارایی سیاست های مالی دولت سنجیده شود. اگر برقراری نظام خمس در اولویت قرار گیرد، اجرای آن نیازمند یک سیستم جامع اطلاعاتی از درآمد و هزینه افراد و خانوارها می باشد و دارای پیچیدگی هایی است که ممکن است گرچه با توجه به نظام مالیاتی کنونی امکان پذیر نباشد و تجربه مالیات بر مجموع درآمد تکرار گردد، ولی با تحول در سیستم آماری درآمدی کشور این امر قابل تحقق است.

فهرست منابع

۱. امام خمینی، تحریر الوسیله، النجف الاشرف، مطبعه الآداب. بی تا.
۲. پژوهان، جمشید (۱۳۸۹)، اصلاحات ساختاری در نظام مالیاتی و جایگاه آن در برنامه پنجم توسعه، سازمان امور مالیاتی کشور، معاونت برنامه ریزی و فناوری اطلاعات.
۳. پژوهان، جمشید (۱۳۸۳)، چالش های نظام مالیاتی در اقتصاد ایران، مجله مجلس و پژوهش شماره ۴۵، زمستان.
۴. پژوهان، جمشید (۱۳۷۵)، نگرشی بر چارچوب نظریه های اقتصادی مالیاتها، مجله حسابدار شماره ۱۱۵.
۵. تاش، محمد (۱۳۹۰)، ویژگی های نظام مالیات بر درآمد در ایران، هفته نامه خبری-تحلیلی برنامه، سال نهم.
۶. رضایی، ابراهیم (۱۳۸۸)، نقش مشوق ها و نرخ های مؤثر مالیاتی در پویایی های سرمایه گذاری: رویکرد کلان اقتصادی، فصلنامه تخصصی مالیات (پژوهشنامه مالیات) شماره ۷، سازمان امور مالیاتی کشور، تهران.
۷. رضایی دوانی، مجید (۱۳۸۹)، مقدمه ای بر مالیه عمومی در اسلام؛ تهران، سمت و دانشگاه مفید.
۸. رضایی، مجید (۱۳۸۲)، مالیات های حکومتی: مشروعیت یا عدم مشروعیت، نامه مفید، شماره ۳۵، فروردین واردیبهشت.
۹. رضایی مجید و سعید فراهانی و علی معصومی نیا (۱۳۷۹)، نظام مالی دولتهای مسلمان از ظهور اسلام تا قرن چهارم هجری، مجموعه مقالات نظام مالی اسلام، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۰. رضایی، مجید (۱۳۸۸)، ویژگی های منابع مالی دولت اسلامی و اثر آن بر سرمایه گذاری اقتصادی، مجموعه مقالات اولین همایش مالیات های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، بهار.
۱۱. رفیعی آتانی، عطالله (۱۳۹۰)، تجزیه و تحلیل آثار اقتصادی خمس به عنوان یک نرخ مالیاتی در نظام اقتصادی اسلام، مجموعه مقالات سومین همایش مالیات های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، تابستان.

۱۲. زایر آیت و نیکی اسکویی کامران (۱۳۸۸)، مالیات بر درآمد خانوار، سازمان امور مالیاتی کشور، معاونت برنامه ریزی و فناوری اطلاعات.
۱۳. زهی، نقی و شهرزاد محمدخانلی (۱۳۹۰)، بررسی عوامل مؤثر در مالیات‌های اسلامی به عنوان یکی از اهرم‌های رشد و توسعه اقتصادی، مجموعه مقالات سومین همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، تابستان.
۱۴. سازمان امور مالیاتی کشور (۱۳۹۱)، راهنمای نظام مالیاتی ترکیه، مترجم محبوبه زمانیان، گزارش منتشر نشده.
۱۵. سازمان امور مالیاتی کشور (۱۳۹۱)، راهنمای نظام مالیاتی کره جنوبی، مترجم محسن حسنی، گزارش منتشر نشده.
۱۶. سید نورانی، سید محمدرضا و موسوی برودی سید مهدی (۱۳۸۹)، جایگزینی خمس و زکات به عنوان بخشی از درآمد مالیاتی، مجموعه مقالات دومین همایش مالیات‌های اسلامی، دانشگاه مفید قم، پاییز.
۱۷. عبیری، حمید رضا (۱۳۸۹)، بررسی تطبیقی احکام خمس و زکات با قوانین مالیاتی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته فقه و مبانی حقوق دانشگاه قم دانشکده الهیات و معارف اسلامی، زمستان.
۱۸. فرقان دوست حقیقی، کامبیز و رسول یاری (۱۳۸۶)، بررسی عوامل لغو مالیات بر مجموع درآمد و امکان سنجی برقراری مجدد آن و تعیین مکانیزم وضع مالیات بر مجموع درآمد، پژوهشنامه اقتصادی، بهار.
۱۹. قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۸۰.
۲۰. قائی، محمد (۱۳۹۰)، نسبت بین واجبات مالی اسلام و مالیات‌های متعارف در اهداف و مقاصد، مجموعه مقالات سومین همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، تابستان.
۲۱. کاشیان، عبدالمحمد و احمد شعبانی (۱۳۹۰)، اثر باز توزیعی خمس و زکات بالقوه بر ضریب جینی ایران با رویکرد خط فقر اسلامی و ضرورت توجه به آن‌ها در نظام مالیاتی، مجموعه مقالات سومین همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، تابستان.

۲۲. کبیا الحسینی، سیدضیاءالدین (۱۳۸۸)، تأثیر خمس ارباح مکاسب بر توزیع درآمد مطالعه موردی ۱۳۸۴-۱۳۶۵، مجموعه مقالات همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، بهار.
۲۳. گیلک حکیم آبادی، محمدتقی (۱۳۷۹ الف)، امکان جایگزینی مالیات بر درآمد با خمس و تبیین آثار آن بر برخی متغیرهای اقتصاد کلان، پایان نامه دکتری دانشگاه تهران، دانشکده اقتصاد.
۲۴. گیلک حکیم آبادی، محمدتقی (۱۳۷۹ ب)، تحلیل مقایسه ای آثار توزیعی مالیات بر درآمد در اسلام و نظام مالیات بر درآمد در ایران، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۵۷، پاییز و زمستان.
۲۵. گیلک حکیم آبادی، محمدتقی (۱۳۸۹)، ارزیابی نقش بازتوزیع مالیات‌های مستقیم مالیات‌های اسلامی در برابر مالیات‌های متعارف، مجموعه مقالات دومین همایش مالیات‌های اسلامی، دانشگاه مفید قم، پاییز.
۲۶. گیلک حکیم آبادی، محمدتقی (۱۳۸۸)، مقایسه وجوه شرعی (زکات و خمس) با مالیات، مجموعه مقالات همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید.
۲۷. لایحه اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم ۱۳۹۱.
۲۸. لیونز، سوزان، «فرهنگ اصطلاحات مالیاتی بین‌الملل»، مترجم محمد توکل، دانشکده امور اقتصادی، چاپ اول، ۱۳۷۹.
۲۹. مصباحی مقدم، غلامرضا و همکاران (۱۳۹۰)، جستاری فقهی - تاریخی در رابطه با مالکیت و مصارف منابع درآمدی دولت اسلامی: دلالت‌هایی برای اصلاح نظام مالیات و یارانه در کشور، مجموعه مقالات سومین همایش مالیات‌های اسلامی، انتشارات دانشگاه مفید، تابستان.
30. OECD (2008), consultaion paper summary, Australians future tax system personal income tax.